

Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Τόμ. 9 (2009)

Special Issue - Childhood & Cinema

Κινηματογράφος και παιδιά. Μια απόπειρα χαρτογράφησης του χώρου

Μένης Θεοδωρίδης (Menis Theodoridis)

doi: [10.12681/icw.18079](https://doi.org/10.12681/icw.18079)

Copyright © 2018, Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά-Μη Εμπορική Χρήση 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοδωρίδης (Menis Theodoridis) Μ. (2009). Κινηματογράφος και παιδιά. Μια απόπειρα χαρτογράφησης του χώρου. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 9, 1-18. <https://doi.org/10.12681/icw.18079>

Κινηματογράφος και παιδί. Μια απόπειρα χαρτογράφησης του χώρου

Περίληψη

Η παρούσα πρόταση για χαρτογράφηση των θεμάτων που συνδέουν τον κινηματογράφο με τη μελέτη της παιδικής ηλικίας, αποτελεί μια προσπάθεια «να γνωριστούμε καλύτερα» όσοι, προσεγγίζοντας το χώρο αυτόν από διαφορετικές αφετηρίες, πραγματοποιούμε έρευνα ή σχετικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Έγινε προσπάθεια να καταγραφούν και να ταξινομηθούν (συχνά με απλή συνοπτική παράθεση) όλες οι πιθανές όψεις του θέματος «Κινηματογράφος και παιδί», καθώς και κάποιοι προτεινόμενοι τρόποι μελέτης τους. Βέβαια, μελετώντας τις παιδαγωγικές διαστάσεις ενός κοινωνικού και καλλιτεχνικού χώρου μεγάλης επιρροής, όπως είναι ο κινηματογράφος, ανακύπτει το γνωστό ερώτημα εγκυρότητας: ποια οπτική είναι η πιο έγκυρη; Αυτή του δημιουργού κινηματογραφικών ταινιών για παιδιά ή αυτή του θεωρητικού μελετητή και ιστορικού ή του κριτικού κινηματογράφου ή μήπως αυτή του παιδαγωγού ή του κοινωνικού επιστήμονα ή, τέλος, του ψυχολόγου; Πρόκειται για ερώτημα δίχως απάντηση, καθώς όλες οι παραπάνω διαφορετικές οπτικές συνδέονται και το αντικείμενό τους διαρκώς εξελίσσεται και περιλαμβάνει πλήθος παραμέτρων που αλληλεπιδρούν. Πρόθεση λοιπόν μιας τέτοιας «χαρτογράφησης» θα μπορούσε να είναι η προτροπή προς κάθε κατεύθυνση (καλλιτέχνες που απευθύνονται σε παιδιά, ερευνητές, μελετητές κ.λπ.) να ενδιαφερθούν για τις προσεγγίσεις και τα μεθοδολογικά εργαλεία της «άλλης» και μάλιστα της «πιο νέρα» οπτικής.

Λέξεις-κλειδιά: κινηματογράφος, παιδί, έρευνα, κινηματογραφική παιδεία.

Cinema and children. An attempt to develop the field's chart

Abstract

This present «chart» of issues relating cinema with the study of childhood, is the result of an effort «to get to know each other» among people who, having different starting points, may approach this field being engaged in research or educational activities. Care has been taken to classify (sometimes just by recording different cases briefly) all possible aspects of the area «Cinema and children» as well as to suggest some possible ways of studying them. Actually,

studying the pedagogical dimensions of a highly influential field such as cinema, with roots both in arts and society, often raises a familiar question of validity: whose point of view is the most valid? The point of view of a filmmaker or the one expressed by a film expert or a film critic or even the view of a social scientist or a psychologist? It refers to a question with no answer, as all above views are closely related and their object is continuously evolving, embracing a number of transacting variables. The intention of this present «chart» would be to suggest to those from different perspectives (filmmakers addressing to children, researchers and academics etc.) that it might be worthwhile to become aware of views and methodological tools coming from «another» viewpoint, particularly from the most «remote» ones.

Key words: cinema, children, research, cinema education.

Σε τι μπορεί να χρησιμεύσει η χαρτογράφηση ενός χώρου; Σύμφωνα με τα ...καθ' ημάς –ιδιαίτερα στο χώρο της οπτικοακουστικής παιδείας– «καθένας κοιτάζει τη δική του γειτονιά και δεν έχει καμιά όρεξη να ανακατεύεται σε ξένες γειτονιές!» Τι κερδίζει λοιπόν κανείς αν, παρατηρώντας από ψηλά, κατανοήσει το σχήμα της γειτονιάς του και τη θέση της μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ανάμεσα σε άλλες γειτονιές λιγότερο ή περισσότερο απομακρυσμένες; Τι κερδίζει αν, διασχίζοντας συστηματικά τη γειτονιά του και τις γύρω γειτονιές, εντοπίσει ποιοτικά χαρακτηριστικά, ιδιαιτερότητες και συνάψεις; Τι κερδίζει, δηλαδή, αν εντοπίσει τυχόν κατανομή ιδιαίτερων χαρακτηριστικών σε τμήματα της γειτονιάς του ή ακόμα αν διαπιστώσει ότι κάποια στοιχεία της δικής του γειτονιάς αποτελούν ταυτόχρονα και στοιχεία μιας διπλανής γειτονιάς;

Θεωρώντας τις απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα εντελώς προφανείς, πιστεύω ότι μια πρώτη, ελάχιστη αντίδραση στους κάθε λογής αυτοπροσδιορισμούς που κυκλοφορούν στον υπό συζήτηση χώρο, επιβάλλεται να είναι μια πρόταση συνολικής θεώρησης των επιμέρους θεμάτων και των μεταξύ τους σχέσεων. Προχωρώ λοιπόν στο εγχείρημα μιας προτεινόμενης χαρτογράφησης του χώρου «Κινηματογράφος και Παιδί» μη λησμονώντας, βέβαια, ότι κάθε χαρτογράφηση δεν είναι παρά μια εντελώς υποκειμενική πρόταση ανάγνωσης ενός χώρου.¹

Θα ξεκινήσουμε εξετάζοντας τις πιθανές όψεις που προκύπτουν από τη σχέση των παιδιών με το κινηματογραφικό προϊόν· δηλαδή τις ταινίες.

1. Τα παιδιά μέσα στις ταινίες

1.1. Η παιδική ηλικία ως αντικείμενο αναπαράστασης

Με την οπτική αυτή μπορεί κανείς να μελετήσει πάρα πολλές ταινίες που είτε αναφέρονται ευθέως σε ήρωες-παιδιά, είτε παρουσιάζουν κοινωνικές καταστάσεις όπου,

1. Για διευκόλυνση του αναγνώστη, στο τέλος του κειμένου παρατίθεται –ως χάριτης– ένα συνοπτικό διάγραμμα των ενοτήτων που καταγράφονται.

σε κάποιο βαθμό, γίνονται αναφορές στην παιδική ηλικία. Η σχετική έρευνα μπορεί να οργανωθεί με πάρα πολλούς τρόπους:

- *αναπαραστάσεις της παιδικής ηλικίας στο έργο διαφόρων δημιουργών*, ως ενδείξεις για την ιδιοσυγκρασία και την προσωπικότητα του αντίστοιχου δημιουργού ή ακόμα ως ενδείξεις για τις ιδεολογικές του τοποθετήσεις και στάσεις. Στην ίδια κατεύθυνση θα αναζητηθούν η αισθητική και οι συμβολισμοί που ένας δημιουργός επιλέγει, όταν αναφέρεται στην παιδική ηλικία.
- *αναπαραστάσεις της παιδικής ηλικίας σε μια ορισμένη ομάδα ταινιών* (ταινίες μιας συγκεκριμένης περιόδου ή εθνικής σχολής σε κάποια περίοδο κ.λπ.). Πρόκειται για τα κατ' εξοχήν θέματα που θα ερευνηθούν με κοινωνιολογικά εργαλεία ανάλυσης, όπου το ιστορικό πλαίσιο παραγωγής μιας ταινίας και τυχόν συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα (τα οποία μπορεί να λειτουργούν ερμηνευτικά για χαρακτηριστικά σημεία της ταινίας), εγείρουν πολύ ενδιαφέροντα ερωτήματα. Ας μην ξεχνάμε ότι, ακόμα και σε μια ταινία που αναφέρεται στο παρελθόν, οι κάθε είδους αναπαραστάσεις αποτελούν ασφαλείς ενδείξεις για την «οπτική» όχι της εποχής στην οποία η ταινία αναφέρεται, αλλά της εποχής στην οποία η ταινία γυρίστηκε.
- *αναπαραστάσεις της παιδικής ηλικίας σε ένα συγκεκριμένο είδος (genre) ή και μορφή (form) ταινιών*. Για παράδειγμα, αναπαραστάσεις της παιδικής ηλικίας σε κωμωδίες, σε γουέστερν, σε μιούζικαλ κ.λπ. ή ακόμα σε ντοκιμαντέρ ή σε διαφημιστικά «σποτ» μιας κατηγορίας προϊόντων ή χρονικής περιόδου.

Φυσικά μπορούν να προκύψουν πάρα πολλοί συνδυασμοί όλων των παραπάνω. Είναι φανερό πως οι αναπαραστάσεις της παιδικής ηλικίας στον κινηματογράφο, καθώς η σχετική έρευνα δεν υπαγορεύει προτάσεις για εφαρμογή, γοητεύουν τους ερευνητές.² Όμως οι αναπαραστάσεις της παιδικής ηλικίας στον κινηματογράφο, συνεπάγονται και μια άλλη περιοχική μελέτη:

1.2. Το παιδί ως υποκείμενο μιας αναπαράστασης

Δηλαδή θέματα που προκύπτουν από τη συμμετοχή ενός παιδιού στα γυρίσματα μιας ταινίας:

- το παιδί-ηθοποιός και το εργασιακό του περιβάλλον,
- οι νομικές όψεις της απασχόλησης ενός παιδιού-ηθοποιού,
- οι σχέσεις του παιδιού-ηθοποιού με τους συντελεστές της ταινίας,
- η σχέση του παιδιού-ηθοποιού με το σκηνοθέτη. Θέματα διδασκαλίας και ερμηνείας του ρόλου,
- οι γονείς και το οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού-ηθοποιού,
- το σχολικό περιβάλλον του παιδιού-ηθοποιού,
- η πιθανή επίδραση της εμπειρίας του παιδιού-ηθοποιού (το οποίο ενδέχεται να υποδύεται έναν ρόλο πολύ διαφορετικό από τα μέχρι τότε βιώματά του), στην παραπέρα ζωή του και στη συναισθηματική του συγκρότηση,

2. Για περαιτέρω βιβλιογραφία αναφορικά με την έρευνα των αναπαραστάσεων της παιδικής ηλικίας στον κινηματογράφο, βλ. Παγουλάτος (1998), Δελβερούδη (2004), Σπύρου (2004), Θεοδώρου, Μουμουλίδου & Οικονομίδου (2006).

- η επίδραση της επαγγελματικής εμπειρίας του παιδιού-ηθοποιού στον επαγγελματικό του προσανατολισμό.

Συναφή, αλλά όχι ίδια, είναι και τα ερωτήματα που θα θέσουμε όταν ένα παιδί είναι ήρωας ενός ντοκιμαντέρ το οποίο αναφέρεται στη ζωή του. Ακόμη, μια σειρά ερωτημάτων προκύπτουν από τη συμμετοχή παιδιών σε διαφημιστικές ταινίες. Πέρα δηλαδή από τα γενικότερα παιδαγωγικά ερωτήματα που αναφέρονται σε παιδιά-επαγγελματίες με κανονική αμοιβή, εγείρονται και ειδικότερα ερωτήματα όπως:

- πώς και πόσο επηρεάζεται η προσωπικότητα ενός παιδιού από το γεγονός ότι η επαγγελματική του επιτυχία εξαρτάται από την ικανότητά του να παρουσιάζει κάποια προϊόντα ως ελκυστικά;
- πώς και πόσο επηρεάζεται η προσωπικότητα ενός παιδιού από το γεγονός ότι τα διαφημιζόμενα προϊόντα, κατά κανόνα, αντανakλούν έναν συγκεκριμένο τρόπο ζωής;

Για λόγους οικονομίας κρίνω σκόπιμο να περιοριστούμε στο σχηματικό χώρο «κινηματογράφος» και να μην επεκταθούμε στη συμμετοχή παιδιών σε παρεμφερή είδη οπτικοακουστικών προϊόντων, όπως είναι τα τηλεοπτικά σόου κ.λπ.

2. Τα παιδιά παρακολουθούν ταινίες

Το παιδί ως θεατής-δέκτης-καταναλωτής κινηματογραφικών ταινιών (ως κοινό). Είναι απαραίτητο, εδώ να αναφερθούμε στο σύνολο της κινηματογραφικής παραγωγής, καθώς τα παιδιά έχουν πρόσβαση σχεδόν σε όλα τα είδη ταινιών.

2.1. Το πλαίσιο παρακολούθησης

Το πλαίσιο παρακολούθησης μιας κινηματογραφικής ταινίας από παιδιά μπορεί να ποικίλλει:

- Μπορεί να είναι το σπίτι και η παρακολούθηση να γίνεται από τηλεόραση ατομικά, ή μαζί με άλλα μέλη της οικογένειας ή παρέα συνομηλίκων.
- Συνήθως το πλαίσιο παρακολούθησης είναι η κινηματογραφική αίθουσα σε συνδυασμό με τις παραπάνω εκδοχές συν-θεατών, οι οποίες δίνουν περισσότερη έμφαση είτε στην ανέμελη ψυχαγωγία και είτε σε κάποιας μορφής «συναισθηματική πειθαρχία». Μπορεί ακόμα να πρόκειται για ειδική κινηματογραφική προβολή σε σχολικό κοινό, ενταγμένη στις προβλεπόμενες εκδηλώσεις πολιτισμού.
- Μπορεί, τέλος, να είναι μια εκπαιδευτική προβολή που γίνεται μέσα σε σχολική αίθουσα.

Η μελέτη των ειδικών συνθηκών και του πλαισίου κάθε προβολής, συχνά, αναδεικνύει παραμέτρους που επηρεάζουν καθοριστικά την πρόσληψη της ταινίας.

2.2. Θέματα πρόσληψης

Κάθε θεατής μιας κινηματογραφικής ταινίας είναι ένας μοναδικός αναγνώστης της ται-

νίας αυτής σύμφωνα με την ιδιοσυγκρασία του, τη διάθεσή του, τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις του αλλά και τη γενικότερη κοινωνική και πολιτισμική του ταυτότητα. Ταυτόχρονα η έρευνα φαίνεται να επιβεβαιώνει τη μαζικότητα πρόσληψης διαφόρων οπτικοακουστικών κειμένων κατά κατηγορίες θεατών. Παράμετροι, όπως η ηλικία και η νεανική κουλτούρα, ενδεχομένως διαφοροποιούν τα παιδιά από ένα γενικευμένο κοινό ενηλίκων και η διερεύνησή τους παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς διαπιστώνει τη δυσαρμονία μεταξύ του κοινού στο οποίο μια ταινία απευθύνεται (εννοούμενου θεατή) και του πραγματικού θεατή που τυχόν αποτελεί το επιλεγμένο δείγμα μιας έρευνας. Στην ίδια άλλωστε δυσαρμονία αποδίδονται πολλά προβλήματα ανάγνωσης και πρόσληψης μιας ταινίας. Η διαλεκτική σχέση μεταξύ αφενός της μοναδικότητας κάθε παιδιού-θεατή και αφετέρου της ταξινόμησής του σε κατηγορίες θεατών με ενιαίες αντιδράσεις και ομοιογένεια πρόσληψης είναι θέμα προσεκτικής επιλογής και μεθοδολογικής διαπραγμάτευσης. Εφόσον αυτή εξαρχώς οριστεί με συνέπεια, τα ερευνητικά ερωτήματα που τη λαμβάνουν υπόψη μπορούν να είναι ιδιαίτερα γόνιμα.

Για παράδειγμα, μπορούν να τεθούν ερωτήματα τα οποία διερευνούν τον ιδιαίτερο τρόπο που συγκεκριμένες ομάδες παιδιών-θεατών αντιλαμβάνονται και αξιολογούν τη συμπεριφορά των ηρώων μιας ταινίας. Πώς προσλαμβάνουν τα παιδιά τους αγαπημένους τους ήρωες; Αξιολογούν τα χαρακτηριστικά τους με τον ίδιο τρόπο που οι ενήλικοι αξιολογούν - προσλαμβάνουν τους ήρωες αυτούς;³

Σε τέτοιου είδους ερωτήματα και σε άλλα συναφή, πολύτιμα εργαλεία διερεύνησης θα μπορούσαν να είναι: η ανάλυση διαλόγων οι οποίοι αναπτύσσονται σε μικρές ομάδες παιδιών που συζητούν πάνω σε προκαθορισμένους θεματικούς άξονες, η ανάλυση θεατρικού παιχνιδιού πάνω σε θέματα και καταστάσεις από συγκεκριμένες σκηνές ταινιών που παρακολούθησαν τα παιδιά, αλλά και πλάγιες ερωτήσεις που διερευνούν θέματα προσωπικών στάσεων του τύπου: «αν ο Χάρι Πότερ ήταν συμμαθητής σου, ποια θα ήταν τα αγαπημένα του μαθήματα;» ή «όταν ο Χάρι Πότερ ζούσε στο σπίτι των συγγενών του, στο Λονδίνο, θα έκανε παρέα με μεταναστούπολα;» ή ακόμα κλίμακες Likert του τύπου «ο Σούπερμαν έκανε καλά που προτίμησε να σώσει το τρένο, παρά να προστατέψει το σπίτι του;» (διαφωνώ - μάλλον διαφωνώ - αναποφάσιτος - μάλλον συμφωνώ - συμφωνώ).

Στα θέματα πρόσληψης, εντάσσεται και η έρευνα σχετικά με την πρόσληψη των κινηματογραφικών εκφραστικών μέσων και των κινηματογραφικών συμβάσεων. Η έρευνα αυτή μπορεί να στραφεί προς διάφορες κατευθύνσεις: πρόσληψη των κινηματογραφικών συμβάσεων από πολιτισμικά αποκομμένους πληθυσμούς (θέματα δηλαδή πρώτης εξοικείωσης με το μέσον) ή πρόσληψη από παιδιά πολύ μικρής ηλικίας (π.χ. η πρόσληψη του γενικού ή του κοντινού κάρου στη νηπιακή ηλικία).

3. Για συναφείς έρευνες (πρόσληψη, προτιμήσεις παιδικού κοινού) στην ελληνική βιβλιογραφία, βλ. Φάκελος εργασίας «Κινηματογράφος και Εκπαίδευση» στο περιοδικό *Σύγχρονη Εκπαίδευση* (2005).

2.3. Προτιμήσεις του παιδικού κοινού

Μια άλλη ενδιαφέρουσα ερευνητική κατεύθυνση στην περιοχή αυτή είναι οι κινηματογραφικές *προτιμήσεις του παιδικού κοινού*. Εξετάζοντας διάφορες κατηγορίες παιδικού κοινού (κατά ηλικίες, κατά εθνικότητες, κατά οικονομικοκοινωνικές ή πολιτισμικές κατηγοριοποιήσεις), παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον οι προτιμήσεις των παιδιών σχετικά με τις ταινίες που επιλέγουν να παρακολουθήσουν αλλά και οι αντιδράσεις τους σε μια ταινία ή μια ομάδα ταινιών. Για παράδειγμα, έχει κατά καιρούς υποστηριχθεί ότι στα παιδιά αρέσουν οι ταινίες όπου ήρωες-παιδιά δρουν και δικαιώνονται σε έναν κόσμο ενήλικων. Σε ποια έκταση επιβεβαιώνεται κάτι τέτοιο; Ποιους ήρωες επιλέγουν τα παιδιά όταν φαντασιώνονται; Σε ποιο βαθμό (κατά ηλικία και πολιτισμικό πλαίσιο) τα παιδιά παρακολουθούν ταινίες δικής τους επιλογής; Αν αυτό συμβαίνει σπάνια για προβολές μέσα σε κινηματογραφικές αίθουσες, μήπως συμβαίνει συχνότερα για προβολές κινηματογραφικών ταινιών από τηλεόραση ή DVD μέσα στο σπίτι; Από ποιους παράγοντες (διαφήμιση, συνομήλικοι, παρότρυνση εκπαιδευτικών, καθοδήγηση γονέων κ.λπ.) καθορίζονται οι επιλογές των παιδιών;

2.4. Θέματα αγωγής

Τι προσφέρει στα παιδιά η παρακολούθηση κινηματογραφικών ταινιών; Θα μπορούσαμε αντίστοιχα να αναρωτηθούμε, τι προσφέρει στα παιδιά η ανάγνωση λογοτεχνικών κειμένων; Τι προσφέρει στα παιδιά η επαφή με έργα τέχνης; Η ατελέστερη (μήπως και αφελέστερη;) απάντηση είναι ...αισθητική καλλιέργεια!

Η επαφή με την τέχνη είναι ίσως η μόνη ευκαιρία που έχουν τα παιδιά να στοχαστούν ελεύθερα για τα μεγάλα θέματα της ζωής και του πολιτισμού. Να αναγάγουν δηλαδή τα θέματα της καθημερινότητάς τους σε προβληματισμούς σχετικά με την κοινωνία όπου ζουν και τη θέση τους ως πολιτών μέσα σ' αυτήν. Ας σταματήσουμε εδώ, επισημαίνοντας μόνον ότι σε ένα πλαίσιο τυποποιημένης διαπαιδαγώγησης, όπως το σημερινό, όπου το σχολείο –όπως προβλέπεται– αναπαράγει τις κρατούσες αντιλήψεις και η εξωσχολική ψυχαγωγία καθορίζεται από κυρίαρχες μορφές αισθητικής και έκφρασης, η επαφή με έργα τέχνης και ιδιαίτερα με μορφές κινηματογραφικής αφήγησης πέρα από αυτές που χαρακτηρίζουν τη βιομηχανία της ψυχαγωγίας, παρέχει στους μαθητές ευκαιρίες για εξοικείωση με εναλλακτικούς τρόπους σκέψης και επικοινωνίας.

Όπως φανερώνει ο παρακάτω ενδεικτικός προβληματισμός, οι διαστάσεις που αναδύονται όταν οι κινηματογραφικές ταινίες εξεταστούν από τη σκοπιά της αγωγής, είναι πάρα πολλές:

2.4.1. Επιδράσεις στη συμπεριφορά των παιδιών

- Πώς λειτουργούν οι μηχανισμοί ταύτισης (με τους ήρωες μιας κινηματογραφικής αφήγησης) στην παιδική ηλικία; είναι πράγματι τόσο γραμμικοί όσο οι περισσότεροι «ανησυχούντες» πιστεύουν;
- Η τυχόν αντανάκλαση θεμάτων βίας στο παιδικό παιχνίδι (μετά από την παρακολούθηση σχετικών σκηνών) συνιστά πραγματικά ανησυχητική επιρροή στη συ-

μπεριφορά των παιδιών; Δηλαδή παιχνίδι με θεματικό πλαίσιο τη βία (όπως, Πέρσες-Σπαρτιάτες, κλέφτες-αστυνομικοί, εισβολείς-υπερασπιστές, καλοί-κακοί κ.λπ.), συνεπάγεται απαραίτητα βίαιες συμπεριφορές κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού και –πολύ πιο σημαντικό– βίαιη συμπεριφορά στην καθημερινή ζωή;

- Πώς επηρεάζεται η συμπεριφορά των παιδιών από την παρακολούθηση ταινιών που προβάλλουν ορισμένα πρότυπα και τρόπους ζωής; Η παρακολούθηση ταινιών που χαρακτηρίζονται από έντονες στερεοτυπικές αντιλήψεις αποτελούν για το παιδί-δέκτη επιβεβαίωση και ενίσχυση των στερεοτύπων αυτών στην καθημερινή του συμπεριφορά;

Για όλα τα παραπάνω βέβαια, η σχετική έρευνα έχει από χρόνια μετατοπιστεί στο χώρο της τηλεόρασης.

2.4.2. Παιδαγωγικό μοντέλο επιλογής και προβολής ταινιών

- Ποιες είναι οι πιο κατάλληλες ταινίες για κάθε ηλικία;
- Πώς μπορούν να εξασφαλιστούν οι παιδαγωγικά βέλτιστες προϋποθέσεις παρακολούθησης των κινηματογραφικών ταινιών από μαθητές;
- Χρειάζεται καθοδήγηση πριν και μετά την προβολή;
- Υπάρχουν προτάσεις για δραστηριότητες με αφορμή την παρακολούθηση μιας ταινίας;
- Υπάρχουν πρότυπα για συνοδευτικό εκπαιδευτικό υλικό;
- Ενδιαφέρον εδώ παρουσιάζει και η μελέτη των αντιλήψεων των γονιών για το τι θεωρούν παιδαγωγικά επιθυμητή ταινία.

2.4.3. Θεσμικό πλαίσιο από τη σκοπιά της αγωγής

- Πώς ορίζει η πολιτεία την παιδαγωγικά επιθυμητή ταινία;
- Υπάρχουν ταινίες που πρέπει να αποφεύγονται;
- Χρειάζονται προστατευτικές διατάξεις για ορισμένες ηλικιακές κατηγορίες παιδιών;
- Πόσο λειτουργικό μπορεί να είναι το θεσμικό πλαίσιο χαρακτηρισμού των κινηματογραφικών ταινιών ως κατάλληλων ή ακατάλληλων;
- Πόσο λειτουργικό μπορεί να είναι το θεσμικό πλαίσιο μιας επιτροπής η οποία ορίζει τις ταινίες που θεωρούνται κατάλληλες για το μαθητικό κοινό (θεσμός του ΥΠ.Ε.Π.Θ.); Ας επισημανθεί ότι, αν εξαιρέσει κανείς έναν αριθμό σημαντικών, εκτός κυκλώματος ταινιών που προέρχονται από το Φεστιβάλ Ολυμπίας, πρόκειται για έναν μηχανισμό δυνητικού «ελέγχου», ο οποίος «χαριζιλικώνει» διάφορους διανομείς ταινιών παραμερίζοντας σπουδαίες ταινίες του παγκόσμιου κινηματογράφου, οι οποίες –επειδή κανείς δεν τις υπέβαλε για άδεια– απλώς δεν προβλέπονται στους καταλόγους καταλληλότητας!

Πιστεύω πως η ακαδημαϊκή έρευνα δεν έχει μέχρι σήμερα προθυμοποιηθεί ώστε να δοθούν απαντήσεις σε τέτοιου είδους ερωτήματα που εμπεριέχουν ιδεολογικές επιλογές και προτάσεις για χάραξη πολιτικής. Ωστόσο τα ερωτήματα αυτά κυριαρχούν στη σχολική πράξη και η έλλειψη έγκυρων απαντήσεων αφήνει εκπαιδευτικούς και γονείς στο έλεος δημοσιογραφικών (ενίοτε και θρησκευτικών!) εκτιμήσεων ή ιδιοτελών πρωτοβουλιών από ιδιωτικές επιχειρήσεις.

2.5. Θέματα κινηματογραφικής παιδείας (σε απόλυτη σύνδεση με το 3)

Οι παραπάνω κόμβοι προβληματισμού αναπόφευκτα θέτουν το θέμα της *κινηματογραφικής παιδείας*. Ενός πλαισίου δηλαδή που, μέσα στο προβλεπόμενο Πρόγραμμα Σπουδών της τυπικής εκπαίδευσης, θα φέρει τα παιδιά σε επαφή με την κινηματογραφική έκφραση. Ο (χαρτογραφικός) στόχος του παρόντος κειμένου επιτρέπει μονάχα την παράθεση των κυριότερων, ίσως, ερωτημάτων που συνδέονται με το θέμα αυτό:

- Κινηματογραφική παιδεία ως μάθημα επιλογής στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή μήπως κινηματογραφική παιδεία για όλους τους μαθητές σε ολόκληρη τη διάρκεια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης; και πιο πέρα: εξειδικευμένο μάθημα κινηματογράφου ή δραστηριότητες κινηματογράφου ενταγμένες σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα του Προγράμματος Σπουδών; Τέτοιες δραστηριότητες μπορούν να είναι η παρακολούθηση ταινιών εκτός σχολείου ως εκδηλώσεις πολιτισμού, η θέαση και μελέτη αποσπασμάτων από κινηματογραφικά έργα στο πλαίσιο διαφόρων μαθημάτων, η παραγωγή μικρών κινηματογραφικών δοκιμών στο πλαίσιο διαφόρων μαθημάτων, ή η παραγωγή ανεξάρτητων μαθητικών ταινιών από ομάδες μαθητών. Άραγε υπάρχουν προτάσεις τέτοιου είδους δραστηριοτήτων για όλες τις ηλικίες;
- Αυτόνομη κινηματογραφική παιδεία ή ευρύτερη οπτικοακουστική παιδεία⁴ που καλύπτει αφενός και άλλες μορφές καλλιτεχνικής οπτικοακουστικής έκφρασης (φωτογραφία, κινούμενο σχέδιο, φωτοκόμικς – φωτοαφηγήσεις, δημιουργική ηχογράφηση, βιντεοάρι κ.λπ.) και αφετέρου δραστηριότητες κριτικής αντιμετώπισης των προϊόντων των ΜΜΕ; Ποιο θα πρέπει να είναι το περιεχόμενο των δραστηριοτήτων αυτών κατά ηλικίες;
- Σε σύνδεση με τα παραπάνω: οι διδάσκοντες θα είναι σκηνοθέτες-καθηγητές κινηματογράφου ή εκπαιδευτικοί διαφόρων ειδικοτήτων που θα αξιοποιούν τις προβλεπόμενες ευκαιρίες για κινηματογραφικές δραστηριότητες στο μάθημά τους; Στην κατεύθυνση αυτή θα μπορούν να συνεργάζονται και με επαγγελματίες-επισκέπτες από το χώρο του κινηματογράφου;
- Η αξιοποίηση κινηματογραφικών ταινιών μέσα στην τάξη αναφέρεται ουσιαστικά σε εκπαιδευτικές ταινίες και ντοκιμαντέρ ή θα πρέπει να περιλαμβάνει όλα τα ήδη του κινηματογράφου;⁵
- Με ποια οπτική μπορεί η μελέτη κινηματογραφικών ταινιών μέσα στο σχολείο να είναι γόνιμη;
 - Με πρόσθετες πληροφορίες για τους ηθοποιούς, το σκηνοθέτη και τις συνθήκες παραγωγής της ταινίας;
 - Πόσο μπορούν να συμβάλουν εκδηλώσεις με προσκεκλημένους συντελεστές της ταινίας;

4. Προτεινόμενη βιβλιογραφία για θέματα οπτικοακουστικής παιδείας: Πολιτιστική Κίνηση Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (2001), Χαραμής (2001), Θεοδωρίδης (2002), Craggs (2003), Κούρτη (2003, 2004), Buckingham (2007), Ντάβου (2008).

5. Για σχετικό προβληματισμό, βλ. Μαυροσκούφης (2005), Μπάρμπας & Παρασκευόπουλος (2008).

- Πόσο συμβάλλει, στις περιπτώσεις αυτές, ο λόγος που προέρχεται από κριτικούς και θεωρητικούς του κινηματογράφου;⁶
- Με προετοιμασμένα ερωτήματα που θέτουν το πλαίσιο (κοινωνικό ή φιλοσοφικό κ.λπ.) της ταινίας και προβλεπόμενη συζήτηση μεταξύ των μαθητών πάνω στα ερωτήματα αυτά;
- Με δραστηριότητες μελέτης των ιδιαίτερων εκφραστικών μέσων που χρησιμοποιεί η ταινία;
- Με διακειμενικές δραστηριότητες όπως συγκρίσεις λογοτεχνικών ή θεατρικών έργων με τις αντίστοιχες μεταφορές τους στον κινηματογράφο;
- Με συγκρίσεις μεταξύ διαφορετικών ταινιών από διαφορετικούς σκηνοθέτες, που αναφέρονται στο ίδιο θέμα;
- Με συγκρίσεις μεταξύ διαφορετικών ταινιών του ίδιου δημιουργού;
- Πώς μπορεί να αναπτυχθεί κριτικός λόγος από τους ίδιους τους μαθητές; Πώς μπορούν να συμβάλουν στην κατεύθυνση αυτή, οι επιτροπές βράβευσης ταινιών από παιδιά και νέους στο πλαίσιο διαφόρων φεστιβάλ και αφιερωμάτων;

Πολλές από τις παραπάνω προτάσεις είναι παρόμοιες με αυτές που χρησιμοποιούνται στο χώρο της διδακτικής της λογοτεχνίας.

- Μπορεί να ολοκληρωθεί ένα πρόγραμμα κινηματογραφικής παιδείας χωρίς να περιλαμβάνει παραγωγή κινηματογραφικού έργου από τα ίδια τα παιδιά⁷;
- Πώς μπορούν να συμβάλουν στην παροχή κινηματογραφικής παιδείας εξωσχολικοί θεσμοί όπως τα κινηματογραφικά φεστιβάλ για μαθητές, το δίκτυο δημοτικών κέντρων υποστήριξης των μαθητικών παραγωγών, η χρηματοδότηση των μαθητικών παραγωγών από κρατικούς ή ιδιωτικούς φορείς;⁸

2.6. Εκπαιδευτικές ταινίες

Σε αντιδιαστολή με την κινηματογραφική παιδεία που εν δυνάμει αξιοποιεί το σύνολο της κινηματογραφικής παραγωγής, μπορούμε να αναφερθούμε στις καθαρά εκπαιδευτικές ταινίες. Πρόκειται για ταινίες με αυστηρά διδακτικούς στόχους, όπως είναι οι εξειδικευμένες ταινίες για τη διδασκαλία διαφόρων θεμάτων από τα προβλεπόμενα γνωστικά αντικείμενα. Θα τις χαρακτηρίσουμε ως εφαρμογές της διδακτικής μεθοδολογίας κάθε μαθήματος και μάλιστα αξιοποίησης της εκπαιδευτικής τεχνολογίας (χρήση εποπτικών μέσων διδασκαλίας). Σήμερα πια, οι εφαρμογές αυτές έχουν μετεξελιχτεί σε αξιοποίηση σύγχρονου εκπαιδευτικού λογισμικού και πλοήγηση στο διαδικτυακό χώρο για την κάλυψη των παραπάνω διδακτικών αναγκών.

6. Και οι τρεις παραπάνω προτάσεις περιγράφονται στη διακήρυξη τακτικού ανοικτού διαγωνισμού του ΥΠ.ΠΟ: «Παιδεία - Πολιτισμός: Διοργάνωση εκδηλώσεων για τον κινηματογράφο στα σχολεία», αρ. πρωτ. ΥΠΠΟ/1355/91177/1356, 14/09/2007.

7. Εκτενής καταγραφή του σχετικού προβληματισμού, ακολουθεί στο 3 παρακάτω.

8. Σχετικός προβληματισμός καταγράφεται στο 3 παρακάτω.

3. Τα παιδιά παράγουν κινηματογραφικές ταινίες

Ήδη ανάμεσα στα ερωτήματα για την κινηματογραφική παιδεία που καταγράφηκαν, επισημάνθηκε μια νέα διάσταση στη σχέση των παιδιών με τον κινηματογράφο. Μετά τα παιδιά-ήρωες σε κινηματογραφικές ταινίες, μετά τα παιδιά-καταναλωτές (θεατές - δέκτες - κοινό) κινηματογραφικών ταινιών, μπορούμε να αναφερθούμε στα παιδιά που παράγουν κινηματογραφικές ταινίες. Η οπτικοακουστική έκφραση, δηλαδή η αφήγηση και η διατύπωση νοημάτων με εικόνες και ήχους, ενώ δεν διέπεται από την αυστηρότητα που χαρακτηρίζει το γραπτό λόγο, έχει όμως πολλά από τα γνωρίσματα ενός συστήματος επικοινωνίας όπως η γλώσσα και η γραφή. Μπορεί να αφηγηθεί μια ιστορία με πλοκή άλλοτε αξιοποιώντας τη γραμμική ανάπτυξη και άλλοτε με τρόπο αποσπασματικό, εισάγοντας άλματα στο χρόνο και στο χώρο. Μπορεί να διαφοροποιείται σε είδη οπτικοακουστικών κειμένων, όπως η ποίηση, το δοκίμιο, η αναφορά, η διακήρυξη, η προπαγάνδα, η διαφήμιση, μπορεί να δημιουργεί συμβολισμούς, μεταφορές, παρομοιώσεις, μπορεί να αξιοποιεί τα δικά της υφολογικά και καλογολικά στοιχεία και, φυσικά, η οπτικοακουστική έκφραση διαθέτει αναγνωρίσιμους ρυθμούς και δομές.

Αυτά λοιπόν τα χαρακτηριστικά της οπτικοακουστικής έκφρασης, ενισχύουν την άποψη ότι, προκειμένου τα παιδιά να εξοικειωθούν με αυτό το κυρίαρχο σύστημα επικοινωνίας, δεν αρκεί να γίνουν κριτικοί καταναλωτές-αναγνώστες των οπτικοακουστικών κειμένων, αλλά πρέπει οπωσδήποτε να αναπτύξουν και δεξιότητες παραγωγής των δικών τους οπτικοακουστικών κειμένων. Να διατυπώσουν δηλαδή το δικό τους οπτικοακουστικό λόγο, προβάλλοντας τις προσωπικές τους απόψεις και σκέψεις. Αξιοποιώντας την επικοινωνιακή τεχνολογία και τα σύγχρονα οπτικοακουστικά εργαλεία, τα παιδιά θα πρέπει να έχουν τις απαραίτητες ευκαιρίες ώστε, στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης, να συντάσσουν, να διαμορφώνουν και να δημοσιοποιούν τα δικά τους οπτικοακουστικά κείμενα. Αξίζει ίσως να επισημάνουμε ότι οι διαδικασίες παραγωγής οπτικοακουστικών κειμένων από μαθητές (δηλαδή από συντάκτες οπτικοακουστικών κειμένων που δεν εξαρτώνται άμεσα από την κρατούσα οπτικοακουστική βιομηχανία), παράλληλα με το έργο των ανεξάρτητων καλλιτεχνών και άλλων μικρής εμβέλειας ομάδων παραγωγής ταινιών, συμβάλλουν στην ενίσχυση των εναλλακτικών μορφών οπτικοακουστικής έκφρασης και στη διεύρυνση της οπτικοακουστικής κουλτούρας.

3.1. Στο πλαίσιο των μαθημάτων για όλους τους μαθητές

Οι ευκαιρίες για παραγωγή, από ομάδες μαθητών, μικρών ταινιών που μπορούν να ενταχθούν σε οποιοδήποτε μάθημα, είναι πάρα πολλές:

3.1.1. Σε διάφορα σχολικά projects

- για θέματα ιστορικής μνήμης (καταγραφή αφηγήσεων, μαρτυριών),
- για επισκέψεις σε χώρους κοινωνικής αναφοράς (λαϊκή αγορά, σταθμοί τρένων, λιμάνια, εργοστάσια) ή πολιτισμικής αναφοράς (αρχαιολογικοί χώροι, μνημεία, ιστορικά κτήρια),

- για θέματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης (έρευνα και συλλογή υλικού σε βιοτόπους, δάση).

Στο πλαίσιο τέτοιων projects μπορούν να γίνουν βιντεοσκοπήσεις συνεντεύξεων, καταγραφές χώρων ή κτηρίων ως υλικό προέρευνας και τεκμηρίωσης που οι μαθητές, αφού συλλέξουν, θα επεξεργαστούν μέσα στη τάξη και ίσως οδηγηθούν σε μια οπτικοακουστική παρουσίαση-ρεπορτάζ σε ευρύτερο κοινό.

3.1.2. Ασκήσεις μικρών ταινιών από ομάδες μαθητών ως εξοικείωση με τα διάφορα είδη ενημερωτικού κινηματογράφου (ρεπορτάζ, δημοσκοπήσιση, διαφήμιση, προπαγάνδα) όπου, εφόσον δοθούν ευκαιρίες (ίσως σε δραστηριότητες «ευέλικτης ζώνης» ή μαθημάτων προσανατολισμένων σε κοινωνικό προβληματισμό), οι μαθητές μπορούν να επιχειρήσουν μικρές ταινίες, ακολουθώντας την αντίστοιχη επικοινωνιακή μεθοδολογία (καθορισμός της ομάδας-στόχου, ανάλυση στρατηγικής προσέγγισης, διαμόρφωση «κόνσεπτ», μέτρηση αντιδράσεων κοινού).

3.1.3. Στο πλαίσιο γλωσσικών μαθημάτων, ασκήσεις μικρών ταινιών από ομάδες μαθητών, που βασίζονται σε έναν στίχο ή ένα ποίημα ή ένα απόσπασμα λογοτεχνικού έργου, ως δοκιμών σε θέματα οπτικοποίησης λόγου, εκφοράς λόγου παράλληλα με εικόνα ή υποκατάστασης λόγου από άλλα εκφραστικά μέσα.

3.1.4. Μικρές ταινίες animation (πρόκειται για διάφορες απλές τεχνικές με χάρτινες φιγούρες, πλαστελίνη, μικρο-αντικείμενα ή σχέδια κ.λπ.) που επιτρέπουν την ολοκλήρωση πολύ απλών ενοτήτων αφήγησης εξοικειώνοντας τα παιδιά με την ιδέα της «ελεγχόμενης κατασκευής», έννοια που, σε άλλες μορφές οπτικοακουστικών αφηγήσεων –λόγω του «ρεαλισμού» της φωτογραφικής εικόνας και του ήχου– δεν είναι αμέσως προφανής και αντιληπτή. Οι εκφραστικές ασκήσεις του είδους αυτού, εφόσον υπάρχει η κατάλληλη καθοδήγηση και τεχνική υποδομή, προσφέρεται και για παιδιά πολύ μικρής ηλικίας.

3.1.5. Καταγραφή, από ομάδα μαθητών, της δημιουργικής προσπάθειας άλλων μαθητικών ομάδων: καταγραφή προετοιμασίας και τελικού αποτελέσματος σε μια μαθητική θεατρική παράσταση, καταγραφή της προπόνησης κάποιων μαθητών-αθλητών και των αντίστοιχων σχολικών αγώνων, καταγραφή προετοιμασίας και τελικού αποτελέσματος για μια σχολική γιορτή, καταγραφή της σχολικής ζωής σε ώρα διαλείμματος, καταγραφή μιας σχολικής εκδρομής κ.λπ.

3.1.6. Φωτοκόμικς-φωτοαφηγήσεις: ως ένα είδος οπτικοακουστικής, προ-κινηματογραφικής άσκησης που προσφέρεται για παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, ως επισημανθεί και η δημιουργία μικρών *φωτοκόμικς-φωτοαφηγήσεων*, με σειρά διαδοχικών φωτογραφιών, που μπορούν να αναφέρονται σε απλά, καθημερινά θέματα όπως: βουρτσίζω τα δόντια μου, φοράω το μπουφάν μου, φοράω τα παπούτσια μου, ποτίζω μια γλάστρα, καθαρίζω ένα φρούτο κ.λπ.

3.2. Ως ελεύθερες δραστηριότητες για ενδιαφερόμενους μαθητές

Πέρα από τις τυχόν «ασκήσεις» παραγωγής οπτικοακουστικών κειμένων στο πλαίσιο κάθε γνωστικού αντικειμένου της τυπικής εκπαίδευσης που θα προβλέπονται για όλους τους μαθητές, είναι σκόπιμο να κατοχυρωθούν και σχολικές παραγωγές από ομάδες μαθητών οι οποίοι θέλουν να εκφράσουν τις προσωπικές τους καλλιτεχνικές ανησυχίες και απόψεις. Κάνουμε πια λόγο για ανεξάρτητες μαθητικές κινηματογραφικές παραγωγές που, με τη στήριξη κάποιων εκπαιδευτικών και φορέων, πραγματοποιούνται εκτός μαθημάτων (όπως οι σχολικές θεατρικές παραστάσεις) και παρέχουν εξαιρετικές παιδαγωγικές ευκαιρίες πολιτισμού συχνά επηρεάζοντας ολόκληρη τη σχολική κοινότητα σε κατευθύνσεις φιλοσοφικού, κοινωνικού και καλλιτεχνικού στοχασμού. Ακόμα και ταινίες που μπορεί να θεωρηθούν αισθητικά αφελείς ή ευτελείς, εφόσον προέρχονται από συμμαθητές, μπορούν να προκαλέσουν, μέσα στη σχολική κοινότητα, παιδαγωγικά γόνιμες συζητήσεις, αντιπαραθέσεις ή να αποτελέσουν ερέθισμα για νέες αντίστοιχες παραγωγές. Γι' αυτό, η ενίσχυσή τους μέσα από κρατικούς ή και ιδιωτικούς φορείς θέτει μια σειρά από θέματα για το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο στήριξης και ενίσχυσής τους:

- θεσμικό πλαίσιο που να προβλέπει και να ενθαρρύνει τέτοιες σχολικές παραγωγές με πρωτοβουλία μαθητών ή εκπαιδευτικών·
- θεσμικό πλαίσιο οικονομικής στήριξης και παροχής τεχνογνωσίας·
- θεσμικό πλαίσιο στήριξης-ενίσχυσης ειδικών φεστιβάλ, όπου οι μαθητικές παραγωγές μπορούν να προβάλλονται και να διακρίνονται.

Πολλά από τα παραπάνω ήδη λειτουργούν με αποσπασματικές πρωτοβουλίες εκπαιδευτικών και φορέων, όπως το «Κάμερα - Ζιζάνιο» στο Διεθνές Φεστιβάλ Ολυμπίας, το «Πρώτο Βήμα» στο Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου, οι δραστηριότητες EcoKids στο Φεστιβάλ Ecofilms της Ρόδου, τα εκπαιδευτικά προγράμματα της Ελληνικής Ταινιοθήκης, του Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης, της Γ.Γ. Νέας Γενιάς και κ.ά., που σίγουρα συμβάλλουν στην απόκτηση εμπειρίας και σχετικής τεχνογνωσίας. Δεν έχει όμως παρουσιαστεί μια ολοκληρωμένη πρόταση οπτικοακουστικής παιδείας για συστηματικές παρεμβάσεις σε εθνική κλίμακα.

Με αφορμή τις ταινίες που παράγουν παιδιά, ανοίγεται μια ακόμα μεγάλη περιοχή έρευνας: Πώς επιλέγουν οι διάφορες ομάδες παιδιών διαφορετικών ηλικιών, πολιτισμικών ή εθνικών ιδιαιτεροτήτων ή οικονομικοκοινωνικής διαστρωμάτωσης τα θέματά τους; Πώς αναπαριστούν τον κοινωνικό τους περίγυρο; Πώς αντανακλώνται οι οικογενειακές τους σχέσεις μέσα στις ταινίες τους; Και επίσης, σε συνάρτηση με διάφορες παραμέτρους, ποια είδη κινηματογράφου εκπροσωπούνται σε μια ομάδα μαθητικών παραγωγών; Ποια εκφραστικά μέσα προτιμούν να αξιοποιούν οι μαθητές κατά ηλικίας; Ποιες εκφραστικές τους επιλογές αντανακλούν ταινίες ή τηλεοπτικά προϊόντα που έχουν καταναλώσει στο παρελθόν; κ.λπ.

Έτσι, ανατρέχοντας στο 1.1. παραπάνω (η παιδική ηλικία ως αντικείμενο αναπαράστασης), ίσως κάποια στιγμή θα μπορούσε να γίνει λόγος και για **αναπαραστάσεις της παιδικής ηλικίας μέσα στο έργο παιδιών**, ανιχνεύοντας πότε πρωτότυπες ματιές και πότε στερεότυπα για την παιδική ηλικία που υιοθετήθηκαν από την κυρίαρ-

χη ιδεολογία του περιβάλλοντος των παιδιών και των οπτικοακουστικών προϊόντων που καταναλώνουν. Και οι δύο αυτές περιπτώσεις παρουσιάζουν μεγάλο ερευνητικό ενδιαφέρον.

4. «Ταινίες για παιδικό κοινό»

Χαρτογραφώντας το χώρο «Κινηματογράφος και Παιδί» ολοκληρώσαμε μια ενδεικτική ανασκόπηση των επιμέρους περιοχών όπως προκύπτουν όταν χρησιμοποιήσουμε ως αφετηρία-κλειδί την έννοια «παιδί». Όμως ο χώρος που μας απασχολεί δεν θα έχει εξαντληθεί, αν παραλείψουμε να εξετάσουμε μερικές ακόμα περιοχές που προκύπτουν, εφόσον επιλέξουμε ως αφετηρία-κλειδί την έννοια «κινηματογραφική ταινία». Έτσι, οι «ταινίες για παιδικό κοινό» αποτελούν μια ιδιαιτερότητα που οφείλεται στην πρόθεση κάποιων ομάδων παραγωγής να απευθυνθούν στα παιδιά. Πρόθεση που, όπως θα δούμε πιο κάτω, άλλοτε ξεκινά από καθαρά οικονομικά κίνητρα (για τις μεγάλες εταιρείες παραγωγής και διανομής θεάματος τα παιδιά αποτελούν ιδιαίτερα σημαντική «αγορά») και άλλοτε από την ευαισθησία ανεξάρτητων δημιουργών που επιλέγουν να απευθυνθούν σε παιδιά.

Ήδη στο 2 παραπάνω, αναφερθήκαμε διεξοδικά στα θέματα που προκύπτουν από τη σχέση των παιδιών με τις κινηματογραφικές ταινίες (θέματα πρόσληψης, θέματα αγωγής, θέματα κινηματογραφικής παιδείας) και επισημάνθηκε ότι τα θέματα αυτά αφορούν το σύνολο των κινηματογραφικών ταινιών που προσφέρονται για κατανάλωση και τις οποίες, προφανώς, πολλά παιδιά επιλέγουν να παρακολουθήσουν. Θα πρέπει επίσης να τονιστεί ότι (όπως ισχύει και στη λογοτεχνία) μια κινηματογραφική ταινία, ανεξάρτητα αν η πρόθεσή της είναι να απευθυνθεί σε κοινό ενηλίκων, μπορεί να έχει σημαντικές παιδαγωγικές αρετές, να αναπτύσσει τα θέματά της με τρόπο άμεσο και εύληπτο, ώστε τελικά να αποτελεί εξαιρετικό πλαίσιο για προβληματισμό νέων και παιδιών τόσο ιδεολογικό-κοινωνικό όσο και αισθητικό, δηλαδή για προβληματισμό σχετικά με τις ιδιαιτερότητες της κινηματογραφικής έκφρασης. Τι μπορεί λοιπόν να προσθέσει στα παιδαγωγικά ερεθίσματα, τα οποία ένας ικανός παιδαγωγός έχει τη δυνατότητα να επιλέξει από την παγκόσμια κινηματογραφική παραγωγή, ένα ιδιαίτερο είδος ταινιών που «δηλώνει» ότι έχει αυξημένες παιδαγωγικές ευαισθησίες;

Με αυστηρούς όρους λογικής, τίποτα. Πολλοί δημιουργοί που ισχυρίζονται ότι κάνουν ταινίες για παιδιά, μπορεί να αποκαλούν έτσι διάφορα, στερεότυπα παιδαγωγικά ιδεολογήματα τα οποία, άλλωστε, δεν σπανίζουν και στο χώρο των κατ' επάγγελμα παιδαγωγών. Ιδιαίτερα όταν κάνουμε λόγο για το χώρο του σχολείου, αυτό που είναι παιδαγωγικά σημαντικό κρίνεται στην παιδαγωγική πράξη και διαμορφώνεται καθοριστικά από τον τρόπο που ο ίδιος ο παιδαγωγός-εκπαιδευτικός θα το αξιοποιήσει μέσα στην τάξη του.

Όμως η διεθνής παραγωγή ταινιών για παιδιά και νέους (ιδιαίτερα ταινιών της κατηγορίας 4.2 παρακάτω) είναι μια σοβαρή σε μέγεθος κατηγορία κινηματογραφικών ταινιών, στην οποία επενδύονται ειδικά κονδύλια και επιδοτήσεις, παρέχονται οικο-

νομικές διευκολύνσεις (τουλάχιστον σε μερικές χώρες) και, όπως είναι φυσικό, προσελκύουν αρκετούς αξιόλογους δημιουργούς. Έτσι, σιγά-σιγά ωρίμασε ένας αισθητικός και παιδαγωγικός προβληματισμός, αναδείχθηκαν σπουδαίοι δημιουργοί, ξεχώρισαν σημαντικές ταινίες και, χωρίς αμφιβολία, στον ειδικό αυτό χώρο κινηματογράφου μπορεί κανείς να τεκμηριώσει ποιότητες. Χωρίς λοιπόν να θεωρούμε τις ποιότητες αυτές δεδομένες, είναι απαραίτητο να αναζητήσουμε, κατά προτεραιότητα στο χώρο αυτόν, πολλά από τα βοηθήματα μιας συστηματικής κινηματογραφικής παιδείας.

Προκειμένου όμως να προχωρήσουμε, θα ήταν σκόπιμο να υιοθετήσουμε μια αδόκιμη ίσως αλλά πάντως λειτουργική διάκριση μεταξύ δύο τουλάχιστον κατηγοριών κινηματογραφικών ταινιών για παιδιά, με κριτήριο την οικονομική «επιφάνεια» της εταιρείας που παράγει την κάθε ταινία.

4.1. Ταινίες που απευθύνονται σε παιδιά και προέρχονται από τις μεγάλες, διεθνείς εταιρείες παραγωγής και διανομής παιδικού θεάματος (κλασικό παράδειγμα η εταιρεία παραγωγής Disney)

Αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της κυρίαρχης οπτικοακουστικής έκφρασης και κάνουν χρήση των σύγχρονων επικοινωνιακών κωδίκων, όπως εντυπωσιακοί, καθηλωτικοί ρυθμοί, τέλει αισθητικό φινίρισμα, απλοϊκός κοινωνικός προβληματισμός, απλοϊκό αλλά πάντως διασκεδαστικό χιούμορ, αξιοποίηση των κλασικών δραματολογικών και αφηγηματικών συνταγών. Πρόκειται καθαρά για εφαρμογές «συνταγών» μεγάλου θεάματος οι οποίες όμως, κάπου-κάπου, στα χέρια ευφάνταστων δημιουργικών ομάδων, ξεχειλίζουν από ευρηματικότητα και κέφι (χαρακτηριστικό πρόσφατο παράδειγμα, οι κινηματογραφικές μεταφορές των βιβλίων με τον ήρωα Χάρι Πότερ). Στην καλύτερη περίπτωση, οι παραγωγές αυτές προσφέρουν παιδαγωγικά ευπρεπισμένη και καλαίσθητη ψυχαγωγία.

Θέματα για μελέτη:

- Σε ένα σύνολο τέτοιων ταινιών (για παράδειγμα στις ταινίες μιας συγκεκριμένης εταιρείας ή μιας περιόδου) ανιχνεύονται αισθητικές ή ιδεολογικές τάσεις οι οποίες εγείρουν ενδιαφέροντα θέματα αγωγής;
- Θέματα μονομερούς διανομής και διακίνησης των ταινιών αυτών εις βάρος άλλων.
- Μηχανισμοί διακίνησης συναφών προϊόντων (παιχνίδια, ρούχα, έντυπα) προκειμένου να διαμορφωθεί κοινό «φανατικών» καταναλωτών.
- Παραγωγή συναφών τηλεοπτικών σειρών.

4.2. Ταινίες για παιδιά και νέους που όμως προέρχονται από ανεξάρτητους δημιουργούς ή μικρές εταιρείες παραγωγής

Ταινίες για παιδιά και νέους, που όμως προέρχονται από ανεξάρτητους δημιουργούς ή μικρές εταιρείες παραγωγής, οι οποίες στηρίζονται σε συνεργασίες και επιδοτήσεις, ενώ η διανομή τους συχνά προκύπτει από τη συμμετοχή τους σε ειδικά φεστιβάλ (όπως το δικό μας Διεθνές Φεστιβάλ ταινιών για παιδιά και νέους στην Ολυμπία). Οι ταινίες της κατηγορίας αυτής αποτελούν προσωπική, κάθε φορά, ιδεολογία

κή και αισθητική έκφραση του δημιουργού τους και αναζητούν εκφραστικούς κώδικες πέρα από αυτούς που χρησιμοποιεί η κυρίαρχη βιομηχανία του παιδικού θεάματος. Επίσης συχνά αναφέρονται σε πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο πολύ διαφορετικό από το σύνηθες πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος και –γι’ αυτό– προσφέρονται για αξιοποίηση σε δραστηριότητες οπτικοακουστικής παιδείας. Αναφερόμαστε εδώ στη συνειδητοποίηση της οπτικής του «άλλου», δηλαδή στην εξοικείωση του μαθητή με τρόπους ζωής και τρόπους σκέψης πολύ διαφορετικούς από τους δικούς του ή, ακόμα, τρόπους πολύ διαφορετικής αντιμετώπισης του ίδιου κόσμου που ο μαθητής έχει συνηθίσει να αντιμετωπίζει μόνον από τη δική του οπτική. Διαδικασία που –κατά πολλούς– αποτελεί θεμελιώδη στόχο της οπτικοακουστικής παιδείας.

Η συνακόλουθη ανάγκη στήριξης της παραγωγής ταινιών για παιδιά και νέους εγείρει μια σειρά από θέματα θεσμικού χαρακτήρα:

- νομοθετική κατοχύρωση του είδους με κάποια διακριτά χαρακτηριστικά·
- αποφάσεις αφενός για τη στήριξη της παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών για παιδιά και νέους (οικονομικά κίνητρα, φορολογικές απαλλαγές), αφετέρου για την ευρύτερη διανομή τους και την ενημέρωση των σχολικών κοινοτήτων σχετικά με τις δυνατότητες αξιοποίησης των ταινιών αυτών στο πλαίσιο των σχολικών δράσεων (θα μπορούσε να ενισχυθεί η συστηματική λειτουργία ειδικών κινηματογραφικών προβολών για σχολεία σε εθνική κλίμακα)·
- ενίσχυση των θεσμών όπως τα ειδικά φεστιβάλ τα οποία συμβάλλουν στη δημοσιότητα των ταινιών για παιδιά και νέους και λειτουργούν ως μηχανισμοί διάκρισης των ταινιών που οι κινηματογραφικές τους αρετές συνδυάζονται με την παιδαγωγική τους αξία. Παράλληλα λειτουργούν ως χώροι ενημέρωσης των δημιουργών για τις τάσεις που εκφράζονται στην αντίστοιχη διεθνή παραγωγή.

5. Προβλήματα που συνεπάγεται η προβολή κινηματογραφικών ταινιών μέσα στο σχολείο (τεχνικά-νομικά)

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω (2.1. το πλαίσιο παρακολούθησης μιας κινηματογραφικής ταινίας), το συνηθέστερο πλαίσιο σχολικής παρακολούθησης κινηματογραφικών ταινιών είναι οι ειδικές προβολές για σχολεία σε κανονικές αίθουσες κινηματογράφου. Όμως τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα στην επαρχία όπου δεν προσφέρονται κινηματογραφικές αίθουσες, όλο και περισσότεροι εκπαιδευτικοί προσπαθούν να οργανώσουν κινηματογραφικές προβολές μέσα στα σχολεία τους. Θα ήταν λοιπόν σκόπιμο τελειώνοντας να επισημάνουμε τα πολλά προβλήματα που συνεπάγεται η προβολή κινηματογραφικών ταινιών μέσα στο σχολείο:

- τεχνικά (επαρκής ποιότητα προβολής ώστε η παρακολούθηση να μην ακυρώνεται από τεχνικές ελλείψεις όπως μικρή οθόνη, χαμηλή φωτεινότητα, κακός ήχος κ.λπ.)·
- νομικά, καθώς οι προβολές μέσα στο σχολείο είναι ηλεκτρονικές (από DVD) και –κατά συνέπεια– παράνομες. Θα ήταν ευχής έργο να λειτουργούσε ένας ειδικός φορέας-μηχανισμός καταβολής χαμηλών δικαιωμάτων προβολής για σχολικό ή πανεπιστημιακό περιβάλλον.

Κατά την αναδρομή στο χώρο «Κινηματογράφος και Παιδί» έγινε προσπάθεια να αναφερθούμε σε όσο γίνεται περισσότερες θεματικές ενότητες που συνδέονται με το θέμα αυτό. Δεν έγιναν καθόλου αναφορές σε θέματα ειδικής αγωγής, καθώς τα θέματα αυτά μπορούν να εξειδικευτούν από τους αρμόδιους ειδικούς εκπαιδευτικούς πάνω σε καθεμιά από τις παραπάνω περιοχές.

Όπως τονίστηκε στην αρχή, η προτεινόμενη χαρτογράφηση και τα επιμέρους ερωτήματα-σχόλια που καταγράφονται αναπόφευκτα αποτελούν τεκμήρια μιας υποκειμενικής οργάνωσης-ανάγνωσης του χώρου. Η ανάδειξη περισσότερων διαστάσεων για πολλά από τα ερωτήματα που τέθηκαν προϋποθέτει εξειδίκευση και ερευνητική δραστηριότητα. Μακάρι η απόπειρα αυτή χαρτογράφησης να προκαλέσει τέτοιου είδους περαιτέρω αναζητήσεις και επεξεργασίες.

Βιβλιογραφία

- Buckingham, D. (2008). *Εκπαίδευση στα ΜΜΕ*. Μτφρ. Ι. Σκαρβέλη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Craggs, C.E. (2003). *Εκπαίδευση για τα media στο δημοτικό σχολείο*. Μτφρ. Ε. Τσιλίγκου. Θεσσαλονίκη: Κώδικας.
- Δελβερούδη, Λ. (2004). *Οι νέοι στις κωμωδίες του ελληνικού κινηματογράφου 1948-1974*. Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας (ΓΤΝΓ). Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών (ΕΙΕ).
- Θεοδωρίδης, Μ. (2002). Γνωριμία με την Οπτικοακουστική Έκφραση: Προτάσεις του Προγράμματος «ΜΕΛΙΝΑ – Εκπαίδευση και Πολιτισμός» για την καθιέρωση της οπτικοακουστικής παιδείας στο σχολείο. *Η Λέσχη των Εκπαιδευτικών*, 27, 33-38.
- Θεοδώρου Β., Μουμουλίδου, Μ., & Οικονομίδου, Α. (Επιμ.). (2006). «Πιάσε με, αν μπορείς...». *Η παιδική ηλικία και οι αναπαραστάσεις της στο σύγχρονο ελληνικό κινηματογράφο*. Αθήνα: Αιγόκερως.
- Κούρτη, Ε. (2003). Ο αλφαριθμητισμός στα ΜΜΕ στο νηπιαγωγείο. Στο *Γλώσσα και μαθηματικά στην προσχολική ηλικία*. Πρακτικά Συνεδρίου. Ρέθυμνο: Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης – Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Κούρτη, Ε. (2004). Εκπαίδευση και τηλεόραση. Στο Δ. Λεβεντάκος (Επιμ.). *Τηλεόραση και ελληνική κοινωνία* (σσ. 113-133). Αθήνα: Εικόν.
- Μαυροσκούφης, Δ. (2005). Ο κινηματογράφος ως ιστορική πηγή: θεωρία, μεθοδολογία και πρακτική εφαρμογή. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 142, 95-107.
- Μπάρμπας, Τ., & Παρασκευόπουλος, Σ. (2008). Διερεύνηση της αξιοποίησης του ντοκιμαντέρ φύσης ως εργαλείο ευαισθητοποίησης στο πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης από τους εκπαιδευτικούς της Α/βάθμιας. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 152, 96-114.
- Ντάβου, Μ. (Επιμ.). (2007). Αφιέρωμα: Αγωγή και εκπαίδευση στα μέσα επικοινωνίας. *Ζητήματα Επικοινωνίας*, 6.
- Παγουλάτος, Α. (1998). Ο Ιταλικός Νεορεαλισμός τα παιδιά και οι νέοι. Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Αρχαίας Ολυμπίας για Παιδιά και Νέους. *Το παιδί στον Ιταλικό Νεορεαλισμό* (σσ. 10-23). Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση Ηλείας/Ηλειακή Α.Ε.
- Πολιτιστική Κίνηση Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (2001). *Παιδί και κινηματογράφος*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Σπύρου, Δ. (2004). *Η παιδική ηλικία στις ταινίες του Φρανσουά Τρυφό*. Αθήνα: Νεανικό Πλάνο.

Σύγχρονη Εκπαίδευση, (2005). Φάκελος εργασίας: Κινηματογράφος και Εκπαίδευση, 142, 43-107.

Χαραμής, Π. (Επιμ.). (2001). *Η αξιοποίηση των ΜΜΕ στο σχολείο. Δυνατότητες – Όρια – Προοπτικές*. Αθήνα: Σχολή Ι.Μ.Παναγιωτόπουλου.

Ηλεκτρονική διεύθυνση επικοινωνίας : e-mail: menis.th@gmail.com

Ο Μένης Θεοδωρίδης, είναι σκηνοθέτης ειδικευμένος στη χρήση των οπτικοακουστικών μέσων στην εκπαίδευση. Ως υπεύθυνος του εργαστηρίου οπτικοακουστικής έκφρασης στο πρόγραμμα «ΜΕΛΙΝΑ – Εκπαίδευση και Πολιτισμός» και ως μέλος της ΑΜΚΕ «Καρπός» (www.karposontheweb.org) έχει πάρει μέρος σε πολλά προγράμματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, έχει συγγράψει εκπαιδευτικά έντυπα σχετικά με τον κινηματογράφο και έχει δημοσιεύσει άρθρα για διάφορα θέματα οπτικοακουστικής παιδείας και εκπαιδευτικής τεχνολογίας.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙ

Μια απόπειρα χαρτογράφησης του χώρου

1. Τα παιδιά μέσα στις ταινίες:
 - 1.1. *Η παιδική ηλικία ως αντικείμενο αναπαράστασης*
 - 1.2. *Το παιδί ως υποκείμενο μιας αναπαράστασης*
2. Τα παιδιά παρακολουθούν ταινίες:
 - 2.1. *Το πλαίσιο παρακολούθησης*
 - 2.2. *Θέματα πρόσληψης*
 - 2.3. *Προτιμήσεις του παιδικού κοινού*
 - 2.4. *Θέματα αγωγής:*
 - 2.4.1. *Επιδράσεις στη συμπεριφορά των παιδιών*
 - 2.4.2. *Παιδαγωγικό μοντέλο επιλογής και προβολής ταινιών*
 - 2.4.3. *Θεσμικό πλαίσιο από τη σκοπιά της αγωγής*
 - 2.5. *Θέματα κινηματογραφικής παιδείας (σε απόλυτη σύνδεση με το III)*
 - 2.6. *Εκπαιδευτικές ταινίες*
3. Τα παιδιά παράγουν κινηματογραφικές ταινίες:
 - 3.1. *Στο πλαίσιο των μαθημάτων για όλους τους μαθητές*
 - 3.1.1. *Σε διάφορα σχολικά projects*
 - 3.1.2. *Ασκήσεις μικρών ταινιών από ομάδες μαθητών ως εξοικείωση με τα διάφορα είδη ενημερωτικού κινηματογράφου*
 - 3.1.3. *Στο πλαίσιο γλωσσικών μαθημάτων*
 - 3.1.4. *Μικρές ταινίες animation*
 - 3.1.5. *Κατάγραφή, από ομάδα μαθητών, της δημιουργικής προσπάθειας άλλων μαθητικών ομάδων*
 - 3.1.6. *Φωτοκόμικς – φωτοαφηγήσεις*
 - 3.2. *Ως ελεύθερες δραστηριότητες για ενδιαφερόμενους μαθητές*
4. «Ταινίες για παιδικό κοινό»:
 - 4.1. *Ταινίες που απευθύνονται σε παιδιά και προέρχονται από τις μεγάλες, διεθνείς εταιρείες παραγωγής και διανομής παιδικού θεάματος*
 - 4.2. *Ταινίες για παιδιά και νέους, που όμως προέρχονται από ανεξάρτητους δημιουργούς ή μικρές εταιρείες παραγωγής*
5. Προβλήματα που συνεπάγεται η προβολή κινηματογραφικών ταινιών μέσα στο σχολείο (τεχνικά - νομικά)